

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

ZAKLJUČNA STROKOVNA NALOGA VISOKE POSLOVNE ŠOLE

**ČRPANJE SREDSTEV IZ KOHEZIJSKEGA SKLADA: ŠTUDIJA PRIMERA
CELOSTNEGA UREJANJA ODVAJANJA IN ČIŠČENJA ODPADNIH VODA V
POREČJU REKE SAVINJE**

NATAŠA AŠČIĆ

IZJAVA

Študentka **Nataša Aščić** izjavljam, da sem avtorica te zaključne strokovne naloge, ki sem jo napisala pod mentorstvom **doc. dr. Jelene Zorić**, in da dovolim njeno objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne

Podpis:

KAZALO VSEBINE

UVOD	1
1 KOHEZIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE V OBODBJU 2007–2013	2
1.1 Strukturni skladi Evropske unije	4
1.1.1 Evropski sklad za regionalni razvoj – ESSR	5
1.1.2 Evropski socialni sklad – ESS	5
1.2 Kohezijski sklad Evropske unije – KS	6
1.2.1 Upravičenci prejemanja sredstev Kohezijskega sklada	7
1.2.2 Projekti, upravičeni do črpanja sredstev iz Kohezijskega sklada	7
1.2.3 Načela financiranja projektov iz Kohezijskega sklada	8
1.2.4 Udeleženci izvajanja postopkov pri porabi sredstev iz Kohezijskega sklada	10
2 POSTOPEK PRIPRAVE IN IZVEDBE PROJEKTA, FINANCIRANEGA S STRANI KOHEZIJSKEGA SKLADA	11
2.1 Identifikacija projekta	11
2.2 Potrditev projekta	12
2.3 Postopek javnega naročanja	12
2.4 Spremljanje, nadziranje in poročanje	13
2.5 Financiranje projekta	13
3 PROBLEMATIKA SLOVENIJE NA PODROČJU KOMUNALNE INFRASTRUKTURE IN ČISTILNIH NAPRAV	15
4 ŠTUDIJA PRIMERA CELOSTNEGA UREJANJA ODVAJANJA IN ČIŠČENJA ODPADNIH VODA V POREČJU REKE SAVINJE	17
4.1 Opis operacije	17
4.2 Namen operacije	19
4.3 Cilji operacije	19
4.4 Finančna konstrukcija operacije	20
4.5 Doseženi cilji in ovrednotenje uspešnosti projekta	22
SKLEP	23
LITERATURA IN VIRI	24

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Institucionalna shema za Kohezijski sklad</i>	10
<i>Slika 2: Udeležene občine pri operaciji Celostno urejanje odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje</i>	18

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Finančni prispevki EU po operativnih programih in skladih* v programskem obdobju 2007–2013 v Sloveniji (v evrih, tekoče cene)</i>	3
<i>Tabela 2: Faze investicije in načrtovana finančna sredstva za izvedbo investicije</i>	20
<i>Tabela 3: Struktura sofinanciranja operacije Celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje</i>	21

UVOD

Evropska unija (v nadaljevanju EU) je danes eno izmed najbolj razvitih gospodarskih območij na svetu. Po drugi strani pa velike ekonomske in socialne razlike v razvitosti med posameznimi državami in regijami ovirajo trajnosten razvoj celotne EU. V ta namen je EU oblikovala regionalno politiko. Tako pospešuje razvoj manj razvitih regij, jim pomaga odpraviti gospodarsko zaostalost ter si prizadeva za finančno solidarnost, kohezijo in gospodarsko povezovanje.

Regionalni razvoj je proces družbenih sprememb, ki je v krajšem časovnem obdobju usmerjen v zmanjševanje, v daljšem pa v odpravljanje razlik v stopnji razvitosti regij ter obenem razlik v kakovosti življenja prebivalcev (Gulič & Praper, 2000, str. 134). Regionalna politika Republike Slovenije je usmerjena v zmanjševanje regionalnih razvojnih razlik, pospešeno gospodarsko rast in prestrukturiranje v bolj odmaknjenih slovenskih regijah. Vizija regionalnega razvoja za programsko obdobje 2007–2013 do leta 2013 je skladen razvoj z uravnoteženimi gospodarskimi, socialnimi in okoljskimi vidiki v vseh slovenskih regijah. Vizija stremi k trajnostnemu razvoju v najširšem pomenu, ki optimalno izrablja vse regionalne potenciale, pri tem pa ne zmanjšuje virov in možnosti razvoja prihodnjih generacij (Programski dokumenti Slovenije za obdobje 2007–2013, 2010). Regionalna politika za doseganje svojih ciljev pogosto zahteva investicije v ključne dejavnike konkurenčnosti posameznih geografskih območij. Državam EU in njenim regijam so na voljo kohezijska sredstva, ki predstavljajo priložnost hitrejšega doseganja razvojnih ciljev.

Cilj zaključne strokovne naloge je proučiti način dodeljevanja finančnih sredstev iz evropskega Kohezijskega sklada v skladu z načeli, ki veljajo za tekočo finančno perspektivo 2007–2013, in analizirati uspešnost črpanja sredstev iz Kohezijskega sklada EU na primeru konkretnega okoljskega projekta. In sicer gre za projekt *Celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje*, ki je velik okoljski projekt nacionalnega pomena, financiran s sredstvi Kohezijskega sklada. Namen zaključne strokovne naloge je ovrednotiti učinke projekta za gospodarski razvoj Savinjske regije in vlogo Kohezijskega sklada pri spodbujanju regionalnega razvoja.

Zaključna strokovna naloga poleg uvoda in sklepa vsebuje štiri sklope. V prvem sklopu bom predstavila kohezijsko politiko EU v obdobju 2007–2013 in sklade kohezijske politike. V drugem delu se bom osredotočila na prikaz postopka priprave in izvedbe projekta, financiranega s strani Kohezijskega sklada. Tretji sklop opisuje problematiko Slovenije na področju komunalne infrastrukture in čistilnih naprav, četrti sklop pa analizira študijo primera celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje. Metode dela, ki jih bom uporabila v zaključni strokovni nalogi, temeljijo na preučevanju teoretičnih in praktičnih podlag, ki omogočajo celovit vpogled in oceno sistema črpanja evropskih sredstev. Kot raziskovalno metodo bom uporabila opisno oziroma deskriptivno metodo in metodo

analize. V sklepnem delu bom z metodo sinteze povzela teoretična in praktična spoznanja in podala sklepne misli.

1 KOHEZIJSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE V OBODBJU 2007–2013

S sprejetjem enotnega evropskega pakta leta 1986 so bile postavljene osnove prave kohezijske politike, z namenom zmanjševanja gospodarskih in socialnih neenakosti med različnimi regijami v EU (Mrak, 2004, str. 29).

Med članicami EU se kažejo precejšnje gospodarske in socialne razlike. Velike razlike nastopijo, kadar primerjamo posamezne regije znotraj EU, kajti vse regije nimajo enakih možnosti za rast (Žvab, 2008, str. 3). Veliko je odvisno od tega, kje se posamezna regija nahaja, ali je to območje, ki je bolj dinamično, ali je to območje, ki zamira. Zato je naloga kohezijske politike vplivati na ekonomske in socialne dejavnike, ki povečujejo razlike v razvoju med državami in posameznimi regijami, ter preprečiti nadaljnja regionalna neskladja s prenašanjem sredstev EU v problematične regije z instrumenti kohezijske politike.

Neenakosti med članicami EU odpravlja gospodarska kohezija. Specifični cilji, ki jih posamezne države želijo zagotavljati s sredstvi kohezijske politike, so (Nacionalni strateški referenčni okvir 2007–2013, 2008, str. 5):

- spodbujanje podjetništva, inovativnosti in tehnološkega razvoja,
- izboljšanje kakovosti sistema izobraževanja in raziskovalno-razvojne dejavnosti,
- izboljšanje delovnih mest ter spodbujanje socialnega vključevanja,
- zagotavljanje možnosti za rast z zagotavljanjem trajnostne mobilnosti ter
- izboljšanje kakovosti okolja in ustrezne infrastrukture ter pospeševanje skladnega razvoja regij.

V obdobju 2007–2013 so cilji strukturne politike trije (Cilji Kohezije 2007–2013, 2010):

- **Cilj konvergenca:** pospeševanje razvoja v najmanj razvitih regijah,
- **Cilj regionalna konkurenčnost in zaposlovanje:** namenjen vsem regijam, ki niso zajete v cilju konvergenca in jih določijo države same,
- **Cilj evropsko teritorialno sodelovanje:** združuje čezmejno, medregionalno in transnacionalno sodelovanje.

Za doseganje ciljev kohezijske politike so potrebna ogromna investicijska sredstva. Sredstva za zagotavljanje kohezijske politike so namenjena bodisi krepitvi regionalnih razvojnih potencialov, razvoju človeških virov ter razvoju okoljske in prometne infrastrukture. Za programsko obdobje 2007–2013 znašajo kohezijska sredstva za celotno EU 308.041.000.000 € (v cenah 2004) (Sredstva 2007–2013, 2010).

Slovenija ima v obdobju 2007–2013 na voljo sredstva v skupni višini 3.729.381.086 €, v stalnih cenah iz leta 2004, in sicer (Sredstva 2007-2013, 2010):

- **Cilj konvergenca:** 2.401.302.729 €,
- **Cilj evropsko teritorialno sodelovanje:** 92.482.900 €,
- **Kohezijski sklad:** 1.235.595.457 €.

Kot podlago za črpanje sredstev kohezijske politike je Slovenija oblikovala tri operativne programe (Programski dokumenti Slovenije za obdobje 2007–2013, 2010):

- Operativni program za krepitev regionalnih in razvojnih potencialov za obdobje 2007–2013,
- Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013,
- Operativni program za krepitev razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013.

Operativni programi predstavljajo izvajalske dokumente Republike Slovenije za obdobje 2007–2013. Gre za skupne programske dokumente Slovenije in EU, ki so sprejeti na podlagi države članice in se uskladijo z Evropsko komisijo, ki operativne programe tudi potrdi. Tabela 1 prikazuje dodelitev sredstev kohezijske politike v Sloveniji po operativnih programih in skladih v programskem obdobju 2007–2013.

Tabela 1: Finančni prispevki EU po operativnih programih in skladih v programskem obdobju 2007–2013 v Sloveniji (v evrih, tekoče cene)*

Operativni program 2007–2013	Sklad*	Prispevek EU (v €)
Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture	KS	1.411.569.858
	ESRR	224.029.886
Operativni program za krepitev regionalnih razvojnih potencialov	ESRR	1.709.749.522
Operativni program razvoja človeških virov	ESS	755.699.370
SKUPAJ	KS + ESRR + ESS	4.101.048.636

Legenda: *Evropski skladi so naslednji: KH – Kohezijski sklad, ESRR – Evropski sklad za regionalni razvoj, ESS – Evropski socialni sklad

Vir: Nacionalni strateški referenčni okvir 2007–2013, 2008, str. 180–181.

Republika Slovenija spodbuja gospodarsko rast, ustvarjanje novih delovnih mest, krepitev človeškega kapitala ter zagotavljanje uravnoveženega in skladnega razvoja. Za področje

financiranja okoljske in prometne infrastrukture je v programskem obdobju 2007–2013 namenjenih približno 1.635 milijonov evrov, od tega 224 milijonov evrov iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in 1.411 milijonov evrov iz Kohezijskega sklada. Za krepitev regionalnih razvojnih potencialov je namenjeno približno 1.710 milijonov evrov iz Evropskega sklada za regionalni razvoj in za Operativni program razvoja človeških virov 756 milijonov evrov iz Evropskega socialnega sklada.

Za izvajanje kohezijske politike so potrebni instrumenti, ki so podrobno opisani v nadaljevanju zaključne strokovne naloge.

1.1 Strukturni skladi Evropske unije

Evropska solidarnost se v največji meri izraža skozi strukturne sklade, ki predstavljajo osrednji finančni instrument evropske strukturne politike. EU s pomočjo strukturnih skladov prispeva k zmanjševanju gospodarskih in socialnih razlik med regijami znotraj enotnega evropskega trga. Glavni namen strukturnih skladov je spodbujanje socialnega in gospodarskega razvoja v posameznih regijah ter posledično vodenje dobre ekonomske politike, ki naj bo usmerjena v doseganje razvojnih ciljev (Mrak, 2004, str. 38). Aljančič in Bogdanovič (2000, str. 6) navajata, da so bili strukturni skladi ustanovljeni z namenom pospeševanja razvoja in zmanjševanja razlik med regijami in državami v EU, kajti države članice in EU družno podpirajo razvoj šibkejših regij ter pomagajo gospodarsko šibkejšim in konkurenčno manj sposobnim evropskim regijam pri prilagajanju na enoten trg.

Strukturni skladi imajo pomemben delež evropskega proračuna. Sredstva, ki jih EU dodeli strukturnim skladom, so namenjena financiranju in podpori razvojnim projektom v javnem in zasebnem sektorju, za katere se oceni, da bodo največ prispevali k ciljem strukturne politike. Financiranje projektov poteka s sodelovanjem lokalnih oblasti in držav članic tako, da je delovanje strukturne politike določeno kot dopolnjevanje nacionalnega izvajanja regionalne politike članic. Finančna pomoč strukturnih skladov je zamišljena v več različnih oblikah in se dodeljuje po vnaprej določenih kriterijih. Pri dodeljevanju finančne pomoči se upošteva več različnih dejavnikov, od teže problema posameznega regionalnega in socialnega območja do finančne sposobnosti države članice, glede na njeno blagostanje (Štancar, 2005, str. 4). Največkrat je pomoč namenjena trem glavnim področjem razvoja regij in območij (Sistem strukturnih skladov Evropske unije, 2009):

- infrastrukturi,
- razvoju človeških virov in
- produktivnosti sektorjev.

V programskem obdobju 2000–2006 je bil sistem strukturnih skladov sestavljen iz štirih skladov (Sistem strukturnih skladov Evropske unije, 2009):

- Evropski sklad za regionalni razvoj – ESSR,

- Evropski socialni sklad – ESS,
- Evropski kmetijski usmerjevalni in jamstveni sklad – EKV in
- Finančni instrument za usmerjanje ribištva – FIUR.

Od leta 2007 dalje pa v sistem strukturnih skladov, ki oblikujejo kohezijsko politiko, uvrščamo samo še Evropski sklad za regionalni razvoj in Evropski socialni sklad, zato v nadaljevanju podrobneje predstavljam le ta dva sklada.

1.1.1 Evropski sklad za regionalni razvoj – ESSR

Evropski sklad za regionalni razvoj (ESSR) je bil ustanovljen leta 1975, njegov temeljni cilj pa je spodbujanje ekonomske in socialne kohezije z odpravljanjem temeljnih regionalnih neravnovesij in sodelovanje pri razvoju in preobrazbi regij (Bučar, Karnar, Ciraj & Kajnc, 2007, str. 22).

ESSR prispeva k dvigu produktivnosti in konkurenčnosti gospodarstva ter usmerja naložbe v proizvodnjo, infrastrukturo, lokalne razvojne projekte in razvoj malega gospodarstva v najmanj razvitih regijah na ravni Evropske unije (Mrak, 2004, str. 38).

Evropski sklad za regionalni razvoj je namenjen krepitvi ekonomske in socialne kohezije ter pomoči pri odpravljanju največjih razvojnih neravnovesij v regijah Skupnosti. ESSR tako prispeva k zmanjševanju vrzeli med stopnjami razvitosti različnih regij. Gre za regije z najbolj omejenimi možnostmi, vključno s podeželskimi in mestnimi območji, nazadujoče industrijske regije, območja z geografskimi in naravnimi ovirami, kot so otoki, gorska območja, redko poseljena območja in mejne regije. Pri tem ESSR izvaja prednostne naloge Skupnosti, zlasti potrebo po krepitvi konkurenčnosti in inovativnosti, ustvarjanju in ohranjanju trajnih delovnih mest ter zagotavljanju trajnostnega razvoja (Evropski sklad za regionalni razvoj, 2009).

Sredstva Evropskega sklada za regionalni razvoj so namenjena (Evropski sklad za regionalni razvoj, 2009):

- investicijam za izboljšanje produktivnosti, ustvarjanju novih in ohranjanju obstoječih delovnih mest,
- investicijam v infrastrukturo,
- tehnični pomoči za vlaganja v izobraževanje in v zdravstvo,
- podpori notranjemu razvoju s pomočjo ukrepov, ki krepijo in spodbujajo lokalne razvojne pobude in aktivnosti malih in srednje velikih podjetij.

1.1.2 Evropski socialni sklad – ESS

Evropski socialni sklad (ESS) je bil ustanovljen leta 1958 in je najstarejši sklad EU, katerega glavni cilji so preprečevanje in boj proti brezposelnosti ter ukrepi za razvoj človeških virov in

socialne vključenosti s ciljem visoke ravni zaposlenosti, enakosti med moškimi in ženskami, trajnostnega razvoja in socialne kohezije. Na tak način se prepreči, da bi ljudje izgubili stik s trgom dela. Ustvarjajo se nova in boljša delovna mesta, izboljšujejo se možnosti posameznika in ohranja se konkurenčnost evropskega gospodarstva.

Politika Evropskega socialnega sklada je osredotočena na pet področij (Evropski socialni sklad, 2010):

- aktivno politiko zaposlovanja in boj proti brezposelnosti,
- razvoj socialnega okolja,
- vseživljenjsko izobraževanje in sisteme izpopolnjevanja,
- enakovredne možnosti zaposlovanja moških in žensk in
- premostitev ekonomskih in socialnih sprememb.

Podpora sklada je namenjena dolgoročno brezposelnim, mladim, ki prvič vstopajo na trg delovne sile, ljudem, ki potrebujejo dodatna usposabljanja ali pomoč pri samozaposlovanju, da so jim omogočene nove možnosti zaposlitve.

1.2 Kohezijski sklad Evropske unije – KS

Kohezijski sklad (KS) je strukturni instrument, ki od leta 1994 državam članicam pomaga zmanjševati ekonomska in socialna neskladja in stabilizirati gospodarstvo (Kohezijski sklad, 2010). Ustanovljen je bil na podlagi Maastrichtske pogodbe leta 1994 za pomoč državam na področju razvoja prometne infrastrukture in izboljšanja okolja. Podpiral naj bi manj razvite države Evropske unije za doseganje kriterijev, ki vodijo v monetarno in ekonomsko unijo z oblikovanjem skupne valute (Mulec, 2009, str. 3).

Kohezijski sklad se razlikuje od strukturnih skladov po nekaterih posebnostih (Walsh, 2004, str. 4):

- KS podpira projekte v državah prejemnicah pomoči brez notranjega regionalnega razlikovanja; teritorialna osnova je država članica EU in ne regija, kot to velja pri strukturnih skladih;
- njegov mehanizem financiranja je makroekonomsko pogojen; pomembno je, da države članice omejijo javnofinančni primanjkljaj na določeno raven in tako izpolnijo enega od pogojev za vstop v evroobmočje (načelo pogojenosti pomoči);
- za KS ne velja načelo dodatnosti, kot to velja za strukturne sklade;
- njegova pomoč je namenjena uresničevanju ciljev velikih infrastrukturnih in okoljskih projektov, ki znatno vplivajo na razvoj držav članic in so nacionalnega pomena programa za okolje;
- razdelitev sredstev med projekte s področja okolja ter drugih področij mora biti uravnotežena (50 : 50).

1.2.1 Upravičenci prejemanja sredstev Kohezijskega sklada

Namen Kohezijskega sklada je krepitev ekonomske in socialne kohezije Skupnosti v prid spodbujanju trajnostnega razvoja. Do sredstev Kohezijskega sklada so upravičene manj razvite države članice EU, ki izpolnjujejo naslednje pogoje (Škulj, 2008, str. 14):

- njihov bruto nacionalni dohodek na prebivalca (BNP/preb.) znaša manj kot 90 % povprečnega BNP EU-25, merjen v pariteti kupne moči in izračunan na podlagi zneskov Skupnosti za obdobje 2001–2003 in
- imajo načrt za izpolnjevanje pogojev ekonomskih konvergenčnih meril, kot je bilo opredeljeno v členu 104 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti (izogibanje čezmernega javnofinančnega primanjkljaja).

V finančni perspektivi 2000–2006 so bile do sredstev Kohezijskega sklada upravičene Španija, Grčija, Portugalska in Irska. V finančni perspektivi 2007–2013 je do sredstev tega sklada upravičenih štirinajst držav članic: Grčija, Portugalska, Ciper, Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovaška, Slovenija, Romunija, Bolgarija, delno tudi Španija, ki je prehodna prejemnica pomoči.

1.2.2 Projekti, upravičeni do črpanja sredstev iz Kohezijskega sklada

Mulec (2009, str. 3) navaja, da KS v finančnem obdobju 2007–2013 skladno s prednostnimi nalogami Evropskega sveta podpira velike projekte na področju prometne infrastrukture in varstva okolja ter tudi dejavnosti na področjih, ki spodbujajo trajnostni razvoj z jasno okoljsko razsežnostjo:

- učinkovito rabo energije in obnovljive energije,
- železnico, rečne in morske plovne poti zunaj vseevropskih prometnih omrežij,
- ukrepe multimodalnega prometa in njihovo medobratovalnost,
- nadzor obsega mestnega, cestnega in zračnega prometa, ki onesnažuje okolje.

V skladu z nacionalnimi okoljskimi prednostnimi nalogami in merili upravičenosti do sredstev KS so za obdobje 2007–2013 upravičene za sofinanciranje le tiste investicije, ki izvajajo finančno zahtevne evropske direktive. Na področju okolja so to ravnanje z odpadki, upravljanje z vodami ter trajnostna raba energije. Zato Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013 (OP ROPI 2007–2013, 2007, str. 57) za področje okolja podpira projekte v okviru navedenih razvojnih prioritet Slovenije:

- ravnanje s komunalnimi odpadki,
- varstvo okolja – področje voda ter
- trajnostna raba energije.

Znotraj vsake razvojne prioritete OP ROPI Ministrstvo za okolje in prostor (MOP) prijavlja tiste projekte, ki so navedeni v prednostnih usmeritvah. Razvojna prioriteta področja ravnanja

s komunalnimi odpadki se izvaja hkrati na ravni prednostne usmeritve, v okviru razvojne prioritete s področja varstva okolja – področje voda pa se izvajajo tri prednostne usmeritve:

- odvajanje in čiščenje komunalnih odpadnih voda,
- oskrba s pitno vodo,
- zmanjšanje škodljivega delovanja voda.

Uredba Sveta (ES) št. 1083/2006 določa tudi zgornjo in spodnjo mejo stopnje sofinanciranja iz Kohezijskega sklada, in sicer prispevek iz skladov za vsako prednostno os oziroma nalogo ne sme biti manjši od 20 % in ne višji od 85 % upravičenih izdatkov. Prednostna os, ki je v Uredbi Sveta (ES) št. 1083/2006 opredeljena kot »ena od prednostnih nalog strategije v operativnem programu, ki vključuje skupino povezanih operacij, ki imajo posebne merljive cilje«, lahko prejema pomoč samo iz enega sklada, v okviru enega cilja in enega operativnega programa naenkrat. Ta uredba tudi določa, da projekt, ki ga sofinancirajo skladi, ne sme prejemati pomoči od nobenega drugega finančnega instrumenta Skupnosti.

1.2.3 Načela financiranja projektov iz Kohezijskega sklada

Osnovno razumevanje kohezijske politike zahteva poleg opredeljevanja strukturnih in Kohezijskega sklada ter drugih pobud Skupnosti še obravnavo načel, na katerih temelji delovanje strukturnih in Kohezijskega sklada in ki so izrecno določena v splošnih uredbah o strukturnih skladih. Upoštevajo se pri načrtovanju, izvajanju in spremljanju izvajanja posameznih dejavnosti, ki so sofinancirane s strani strukturnih in Kohezijskega sklada, da se zagotovi čim bolj učinkovito izvajanje evropske kohezijske politike (Mulec, 2008, str. 63). V nadaljevanju so predstavljena načela financiranja projektov iz Kohezijskega sklada, ki jih navaja Uredba Sveta (ES) št. 1083/2006 in veljajo tudi za ESRR in ESS.

- **Dopolnjevanje, skladnost, usklajevanje in spoštovanje**

Skladi nudijo pomoč, ki dopolnjujejo nacionalne ukrepe, vključno z ukrepi na regionalni in lokalni ravni. Pomoč iz skladov naj bo skladna z dejavnostmi, politikami in prednostnimi nalogami Skupnosti ter dopolnjuje druge finančne instrumente Skupnosti, Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja, Evropskega ribiškega sklada in drugih obstoječih finančnih instrumentov. Pomoč, ki jo sofinancirajo skladi, se osredotoča na prednostne naloge EU glede krepitve konkurenčnosti in ustvarjanja delovnih mest.

- **Partnerstvo**

S tesnim sodelovanjem med Komisijo in državo članico, skupaj z oblastmi in organi, ki jih določa država članica, se uresničujejo cilji skladov. V sodelovanje so lahko vključene tudi regionalne in lokalne oblasti, gospodarski in socialni partnerji ter druge interesne skupine v različnih fazah programiranja (priprava, ocenjevanje, izvrševanje, nadzorovanje in vrednotenje operacij).

- **Programiranje**

V okviru večletnega večstopenjskega sistema programiranja, ki vključuje opredelitev prednostnih ciljev, financiranje ter sistem upravljanja in nadziranja, se uresničujejo cilji skladov. Po Mraku (2004, str. 62) to načelo pomeni, da se sredstva skladov dodeljujejo na podlagi razvojnih programov in ne posameznih projektov, s čimer je njihovo usmerjanje načrtovano in programirano. Države članice predstavijo razvojne programe Komisiji in v sodelovanju z njo dokončno določijo, koliko sredstev bo odobrenih in za katere namene. Kohezijski sklad deluje po tem načelu v obdobju 2007–2013 prvič.

- **Subsidiarnost**

Pri vodenju sklada so pristojnosti razdeljene med lokalne, nacionalne in evropske oblasti. Skupnost ne ukrepa na področjih, ki niso v njeni izključni pristojnosti, razen če države članice ne morejo zadovoljivo doseči ciljev predlaganih ukrepov.

- **Sorazmerna intervencija**

Finančni in upravni viri, ki jih Komisija in države članice uporabljajo pri izvajanju skladov glede na izbiro kazalnikov, vrednotenje, splošna načela sistemov upravljanja in nadzora ter poročanje, so sorazmerni celotnemu znesku izdatkov, dodeljenih operativnemu programu.

- **Teritorialna raven izvajanja**

Kadar države članice izvajajo operativne programe, je odgovornost le-teh na ustrezni teritorialni ravni, v skladu s posebnim institucionalnim sistemom v vsaki državi članici.

- **Deljeno upravljanje**

Proračun EU, dodeljen skladom, se izvaja v okviru deljenega upravljanja med državami z izjemo tehnične pomoči. Komisija izvaja svojo pristojnost za izvrševanje splošnega proračuna EU tako, da preveri obstoj ter ustrezno delovanje sistemov upravljanja in nadzora v državah članicah, prekine rok za plačilo ali začasno ustavi celotno plačilo ali njegov del, če nacionalni sistemi upravljanja in nadzora odpovejo, in uporabi katerikoli drug potreben finančni popravek ter preveri povračila predplačil in samodejno odstopi od proračunskih obveznosti.

- **Enakost med moškimi in ženskami ter nediskriminacija**

Na različnih stopnjah izvajanja skladov in pri dostopu do njih države članice in Komisija zagotavljajo enakost med moškimi in ženskami ter sprejemajo ustrezne ukrepe, da preprečujejo kakršnokoli diskriminacijo na osnovi spola, narodnosti, vere, rase, starosti ali spolne usmerjenosti.

- **Trajnostni razvoj**

V okviru trajnostnega razvoja in podpore cilju varovanja in izboljšanja okolja s strani Skupnosti se uresničujejo cilji skladov.

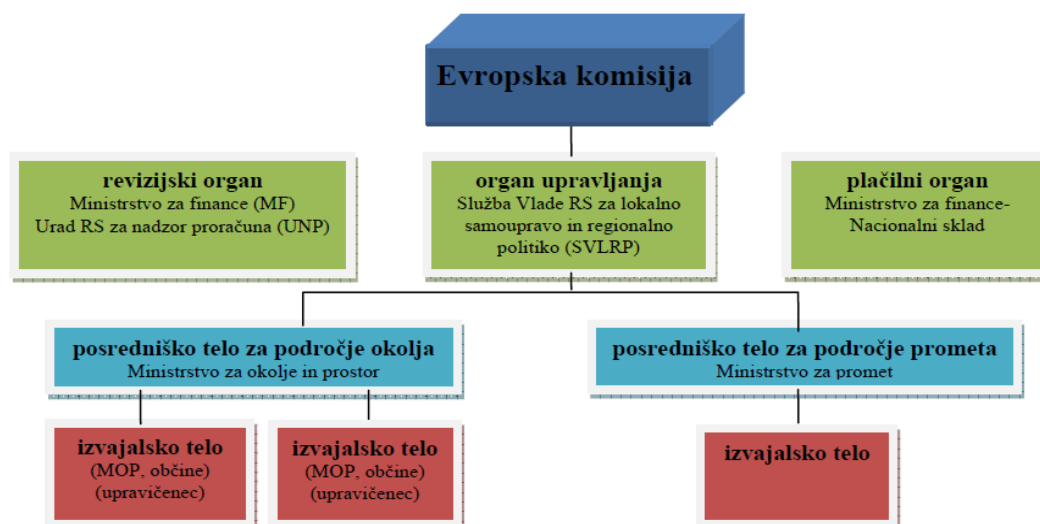
1.2.4 Udeleženci izvajanja postopkov pri porabi sredstev iz Kohezijskega sklada

Pri upravljanju, nadzoru in izvajanju politike Kohezijskega sklada so vključene različne institucije. V programskem obdobju 2007–2013 so v Sliki 1 prikazane vse institucije, ki prispevajo k uresničevanju organizacijskih vlog Kohezijskega sklada. Podrobnejšo opredelitev vlog, pristojnosti, odgovornosti in nalog institucij najdemo v Uredbi o izvajanju postopkov pri porabi sredstev evropske kohezijske politike v Republiki Sloveniji za programsko obdobje 2007–2013 in Uredbi Sveta (ES) št. 1083/2006.

V nadaljevanju so predstavljeni posamezni institucionalni organi, ki so udeleženi pri izvajanju postopkov pri porabi sredstev iz Kohezijskega sklada (glej Sliko 1).

Organ upravljanja predstavlja Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko, ki je odgovorna za splošno upravljanje in koordiniranje aktivnosti Kohezijskega sklada Republike Slovenije. Le-ta spremlja črpanje sredstev Kohezijskega sklada, opravlja nadzor nad razpisanimi in dodeljenimi sredstvi, podpisanimi pogodbami, izplačili iz proračuna Republike Slovenije in zahtevki za povračila iz EU proračuna, ki so posredovani na plačilni organ (Štancar, 2005, str. 44–45). Organ upravljanja je odgovoren za upravljanje strukturne politike ter učinkovito in pravilno črpanje sredstev strukturne politike (Rojec, 2004, str. 59).

Slika 1: Institucionalna shema za Kohezijski sklad

Vir: D. Škulj, Črpanje sredstev iz evropskega Kohezijskega sklada, 2008, str. 18.

Posredniško telo deluje kot neposredni proračunski uporabnik, ki mu organ upravljanja v izvajanje lahko prenese določene naloge. V Republiki Sloveniji delujeta dve posredniški telesi (Štancar, 2005, str. 47):

- Ministrstvo za promet, ki je pristojno za prometno politiko v Republiki Sloveniji ter pripravo in izvajanje prometnih strateških programov,
- Ministrstvo za okolje in prostor, ki je pristojno za splošno politiko ravnanja z odpadki v Republiki Sloveniji ter izvedbo in pripravo strateških okoljskih programov.

Izvajalsko telo ali upravičenec je odgovorno za pripravo vloge za dodelitev sredstev Kohezijskega sklada EU, izvedbo kohezijskega projekta v skladu z odločbo o dodelitvi sredstev ter pripravo javnih razpisov za projekt. V institucionalni shemi Kohezijskega sklada končnega upravičenca sredstev oz. investitorja predstavljajo občine (Struktura izvajanja Kohezijskega sklada, 2010).

Plačilni organ oziroma organ za potrjevanje je lahko regionalni ali lokalni javni organ, ki ga določi država članica. Gre za notranjo organizacijsko enoto Ministrstva za finance, ki je odgovorna predvsem za izvrševanje povračil iz naslova sredstev Kohezijskega sklada EU v državni proračun (Štancar, 2005, 45–46).

Revizijski organ je neodvisni organ, ki opravlja finančni nadzor preko notranje in zunanje revizije. Njegova naloga je pregledovanje učinkovitega delovanja sistema upravljanja in nadzora. V Republiki Sloveniji je revizijski organ Urad Republike Slovenije za nadzor proračuna, ki je organ v sestavi Ministrstva za finance, in opravlja naloge neodvisnega nadzora vseh skladov EU (Struktura izvajanja Kohezijskega sklada, 2010).

2 POSTOPEK PRIPRAVE IN IZVEDBE PROJEKTA, FINANCIRANEGA S STRANI KOHEZIJSKEGA SKLADA

Da projekt postane kohezijski projekt, je potreben prehod skozi več faz priprave in izvedbe samega projekta. Boljše kot je zasnovan projekt, hitreje in enostavneje je pridobiti sredstva iz Kohezijskega sklada. Izkušnje na tem področju pridobivamo postopoma, kar pa še posebej velja za nove upravičenke, ki niso dobro seznanjene z mednarodnimi tehničnimi standardi, niti s pravili in postopki plačil. V nadaljevanju predstavljam posamezne faze priprave in izvedbe projekta, povzete po Postopku priprave in izvedbe projektov (2010).

2.1 Identifikacija projekta

Izhodišče vsakega projekta je identifikacija. Na tej začetni stopnji skušamo definirati problem in razviti vse možne projektne ideje in alternative, ki jim bomo posvetili pozornost. Ko se lotimo identifikacije projekta, je potrebno imeti finančna sredstva, primeren kader, ustrezen

institucionalni okvir ter prostorske pogoje. Rezultat identifikacije projekta je dokument, ki nam daje prvi kratek opis projekta. Vsak projekt, ki želi pridobiti sredstva Kohezijskega sklada, mora biti v skladu z navodili Uredbe Sveta (ES) št. 1083/2006, Uredbe Sveta (ES) št. 1084/2006, Uredbe Komisije (ES) št. 1828/2006 ter s prioritetami, ki jih določa Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013.

2.2 Potrditev projekta

Posredniško telo s strani izvajalskega telesa prejme vlogo za dodelitev sredstev iz Kohezijskega sklada EU. V naslednjem koraku posredniško telo preveri, ali je vloga administrativno, tehnično, finančno in vsebinsko ustrezna ter pripravljena v skladu s predpisi za pripravo investicijske dokumentacije. Posredniško telo nato posreduje vlogo organu upravljanja v potrditev. O potrditvi vloge organ upravljanja obvesti upravičenca s posredovanjem odločitve o dodelitvi sredstev, kopije odločitve pa posreduje organu za potrjevanje, posredniškemu telesu in revizijskemu organu. Organ upravljanja nato vlogo posreduje Evropski komisiji, kopijo vloge pa prav tako organu za potrjevanje, neposrednemu proračunskemu uporabniku, upravičencu in revizijskemu organu. V skladu z Uredbo (ES) št. 1083/2006 Komisija po prejetju vloge oceni velik projekt, prispevek projekta k doseganju ciljev ter prednostnih nalog in skladnost z ostalimi politikami Skupnosti. Takoj ko je mogoče, Komisija sprejme odločitev, vendar ne kasneje kot v treh mesecih po predložitvi vloge s strani organa upravljanja. Odločitev Komisije opredeli fizični predmet, znesek, za katerega velja stopnja sofinanciranja za prednostno os ter letni načrt finančnega prispevka Kohezijskega sklada. V primeru, da Komisija za velik projekt zavrne finančni prispevek Kohezijskega sklada, le-ta obvesti državo članico o razlogih (Škulj, 2008, str. 22).

2.3 Postopek javnega naročanja

Izvajalsko telo kot naročnik izvede postopek javnega naročanja. Na podlagi javnega razpisa so izbrani izvajalci projekta, v skladu z Zakonom o javnih naročilih ter direktivami EU. Izvajalsko telo imenuje komisijo, ki na osnovi kriterijev in meril, podanih v razpisni dokumentaciji, izbere najugodnejšega ponudnika oziroma izvajalca.

V postopku javnega naročanja v Sloveniji imamo naslednje udeležence (Postopek priprave ter izvedbe projektov, 2010):

- **Ministrstvo za finance**, ki je odgovorno za pripravo dokumentacije in kontrolo postopkov javnega naročanja,
- **Ministrstvo za okolje in prostor**, ki kot posredniško telo sodeluje z izvajalskim telesom pri postopku oddaje javnega naročila (npr. priprava pogodbe za podpis med izvajalskim telesom in izbranim izvajalcem del, pregled razpisne dokumentacije),
- **Občine**, ki so kot izvajalska telesa odgovorne za organiziranje in izvedbo postopka oddaje javnega naročila, kar vključuje: pripravo razpisne dokumentacije, objavo razpisa v

ustreznih medijih, izbiro izvajalca in obvestitev ponudnikov o izboru, podpis pogodbe z izbranim izvajalcem. K razpisni dokumentaciji mora izvajalsko telo priložiti soglasje Ministrstva za finance.

2.4 Spremljanje, nadziranje in poročanje

Vsaka država članica, ki se loti kohezijskega projekta, mora zagotoviti, da se nenehno izvaja nadzor nad njim, kajti vsak projekt mora biti spremljan in nadziran. Največkrat se spremlja in nadzirata fizični in finančni napredek projekta. Za ta namen posredniško telo imenuje vodjo projekta, ki spremlja stanje oziroma napredek pri projektu. Vsak projekt mora potekati v skladu z zakonodajo, predpisi in standardi, zato se stanje oziroma napredek na projektu spremlja na podlagi naslednjih dokumentov oziroma poročil (Postopek priprave ter izvedbe projektov, 2010):

- **mesečna situacija** oziroma račun in mesečno poročilo o napredku, ki predstavljata osnovo za izplačilo mesečnih situacij izvajalca;
- **poročilo o finančnih in fizičnih indikatorjih**, ki ga pripravi izvajalsko telo, preden se opravi pregled pri posredniškem telesu;
- **nadzorno poročilo** za nadzorni odbor, katerega pripravi organ upravljanja na podlagi četrtletnih poročil. Vsebuje podatke o napredku projekta, prilagoditve ocenjenega načrta za dokončanje preostalih del, podrobnosti sprememb glede prvotnega načrta, pregled glavnih problemov in ukrepov, sprejetih za razrešitev, informacije o javnih naročilih ter opis ukrepov v zvezi z obveščanjem javnosti;
- **končno poročilo**, ki ga pripravi izvajalsko telo oziroma njegov vodja projekta takoj po zaključku projekta. Končno poročilo pregleda tudi posredniško telo, končno verzijo pa posredujejo v pregled in podpis posredniškemu telesu. Posredniško telo poročilo posreduje organu upravljanja.

Poleg kontrole samega projekta se opravijo tudi terenski pregledi, katere izvede terenski inženir, projektni vodja pri izvajalskem telesu in projektni vodja pri posredniškem telesu. Nenehno spremljanje izvajanja projekta opravlja nadzorni odbor, ki zagotavlja, da so zastavljeni cilji doseženi, da se projekt izvaja v skladu s finančnim in delovnim načrtom. Poleg tega pa nadzorni odbor poroča Evropski komisiji o napredku ter eventualnih problemih pri izvajanju.

2.5 Financiranje projekta

Po prejetju odločbe o dodelitvi sredstev je možno finančno izvajanje kohezijskega projekta v državnem proračunu. Plačilni organ izvaja vsa plačila iz naslova Kohezijskega sklada in se nanašajo na dejansko nastale izdatke. Vršijo se kot enkratna predplačila, vmesna plačila ali končna plačila. Plačilni organ izvrši plačilo izvajalskemu telesu, ko od posredniškega telesa prejme zahtevek za povračilo sredstev iz Kohezijskega sklada, skupaj z izjavo o priloženi

mesečni situaciji, da je le-ta skladna z zahtevami pogodbe in brez ugotovljenih nepravilnosti. Izvajalsko telo vsa plačila izvršuje izvajalcu del ob predpisanih pogodbenih rokih.

Potek postopka plačila je povzet po Postopku priprave ter izvedbe projektov (2010) in je opisan v nadaljevanju. Izvajalsko telo deluje kot naročnik/investitor in je podpisnik pogodbe z izbranim izvajalcem za izvedbo in nadzor projektov. Za opravljena dela izvajalec pripravi mesečno situacijo oziroma račun ter poročilo o napredku del. Izvajalsko telo izbere nadzornega inženirja, ki je odgovoren za nadzor izvedbenih del, hkrati pa kot predstavnik naročnika preveri mesečno situacijo oziroma račun, ki jo izstavi izvajalec in izda potrdilo o ustreznosti mesečne situacije oziroma računa in poročilo o napredovanju del. Oboje predloži izvajalskemu telesu v pregled in potrditev. Izvajalsko telo preveri prejete dokumente in pripravi še svoje potrebne dokumente. Nato posreduje vodji projekta pri predstavniškem telesu dokumentacijo, prejeto s strani nadzornega inženirja in dokumentacijo, ki jo je pripravilo samo. Vodja projekta posredniškega telesa preveri točnost in skladnost prejete dokumentacije s pogodbami, zakonodajo EU, sprejeto odločitvijo Komisije in našo zakonodajo. Nato pripravi zahtevek za povračilo dejansko nastalih upravičenih stroškov iz sredstev kohezijske politike v predpisani obliki in vsebini ter jih pošlje finančni službi na Ministrstvu za okolje in prostor. Le-ta pregleda in preveri prejeto finančno dokumentacijo ter pripravi potrebno dokumentacijo.

Plačilni organ ponovno pregleda prejeto dokumentacijo in pripravi zahtevek za plačilo sredstev Kohezijskega sklada EU na račun plačilnega organa. Na osnovi prejete dokumentacije plačilni organ podpiše potrdilo in poročilo o izdatkih ter zahtevek za plačilo. Ta je osnova za izplačilo sredstev izvajalskemu telesu kot refundacija za dogovorjeni del iz Kohezijskega sklada. Plačilni organ po opisanih postopkih nakaže sredstva izvajalskemu telesu na predviden dan plačila, izvajalsko telo pa mora še isti dan plačilo nakazati izvajalcu. Izvajalsko telo mora potrdilo o pravočasnem plačilu posredovati plačilnemu organu z naslednjim zahtevkom za plačilo. Plačila se vodijo v računovodskem sistemu MFERAC, ki omogoča posredniškemu telesu pregled nad izvajanjem plačil kot tudi nad finančnim napredkom projekta.

Sredstva Kohezijskega sklada so namenska sredstva EU na računu plačilnega organa za namene sofinanciranja kohezijskih projektov in so namenjena povračilu dela upravičenih stroškov v višini stopnje sofinanciranja kohezijskega projekta. Razlika med celotnimi upravičenimi stroški in dodeljeno pomočjo iz Kohezijskega sklada se običajno krije iz virov občine (neposredno sofinanciranje iz občinskega proračuna, občinski davek, pristojbine) ali državnih virov (neposredno sofinanciranje iz državnega proračuna, takse).

Plačila iz naslova Kohezijskega sklada se vršijo v obliki (Škulj, 2008, str. 25–27):

- **predplačil** – vsaka država prejemnica za izvajanje projektov prejme sredstva Kohezijskega sklada, tako da ob začetku finančnega obdobja dobi predplačilo v višini določenega odstotka od celotne vrednosti sredstev. Ta sredstva lahko država članica

uporablja in s tem premosti finančno breme, dokler Evropska komisija ne začne s povračilom sredstev na podlagi zahtevkov za že realizirana izplačila končnim prejemnikom;

- **vmesnih plačil** – Komisija jih izplačuje v največ dveh mesecih od datuma, ko se pri njej registrira zahtevek za izplačilo. Izplačujejo se za vsak operativni program;
- **končnih plačil** – končno plačilo Komisija izvrši takrat, če je država članica poslala zahtevek za končno plačilo, izkaz o izdatkih, končno poročilo o izvajanju operativnega programa in izjavo o zaključitvi projekta.

Pomembno je upoštevati tudi, da ni smiselno čakati na razpis, da bi prijavi projekt. Če je projekt pravi, ga izvedemo zaradi projekta samega, ne pa zaradi evropskega denarja.

Ker v zaključni strokovni nalogi preučujem črpanje sredstev iz Kohezijskega sklada na primeru okoljskega projekta, se bom v nadaljevanju osredotočila na problematiko komunalne infrastrukture in čistilnih naprav v Sloveniji.

3 PROBLEMATIKA SLOVENIJE NA PODROČJU KOMUNALNE INFRASTRUKTURE IN ČISTILNIH NAPRAV

Med poglavitne okoljske probleme v Sloveniji lahko uvrstimo (Oberžan & Kramar, 2006, str. 19):

- odvajanje in čiščenje komunalnih odpadnih voda,
- varovanje vodnih virov in zagotavljanje varne vodooskrbe,
- poplavno ogroženost,
- komunalne odpadke.

Komunalna infrastruktura oziroma proizvodi ali storitve, ki jih nudi komunalna dejavnost, so ključnega pomena za obstoj in razvoj človeka oziroma človeške družbe. V področje komunale, ki se uvršča v gospodarsko infrastrukturo, je potrebno veliko investirati, kjer se pokaže velik razkorak med potrebnimi naložbami in razpoložljivimi viri za financiranje.

Glavni okoljski problemi s področja odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda so ponekod še nezgrajeni sistemi odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda. Na območjih, kjer velik del prebivalstva nima zagotovljenih osnovnih higienskih možnosti niti primerne preskrbe z vodo, odpadne vode odteka v reke, jezera, potoke in mokrišča ter s tem ogrožajo floro in favno. Boljša komunalna infrastruktura in čistilne naprave bodo tako v prihodnosti zmanjšale onesnaženost okolja.

Okoljska določila predvidevajo, da naj bi se tovrstna infrastruktura pospešeno gradila tudi v Sloveniji, saj številni kraji nimajo urejene ustrezne komunalne ureditve, zato pogosto kanalizacija, meteorna in odpadna voda končajo nekje na travniku za vasjo, v bližnjem

potoku, jezeru ali reki. Leta 2004 je bil sprejet državni Operativni program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode za obdobje od leta 2005 do 2017. Omenjeni program izhaja iz Nacionalnega programa varstva okolja 2004 na področju politike varstva voda ter zahteve po izdelavi implementacijskega programa o čiščenju komunalne odpadne vode in je usklajen s skupnimi stališči EU na področju okolja.

Program se nanaša na varstvo površinskih in podzemnih voda pred vnosom okolju škodljivih snovi, predvsem fosforja in dušika ter fekalnih bakterij. Pravilnik o odvajanju in čiščenju komunalne in odpadne padavinske vode pa določa zahteve odvajanja in čiščenja komunalne odpadne in padavinske vode, ki morajo biti izpolnjene pri opravljanju storitev obvezne lokalne javne službe (Krajnc, 2004, str. 7).

Pomemben cilj izvajalca javne službe je zagotovitev odvajanja in čiščenja odpadnih voda z (Program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne in padavinske vode za leto 2010, 2009, str. 29):

- izgradnjo novih kanalizacijskih sistemov,
- obnovo dotrajanih kanalizacijskih sistemov,
- izgradnjo čistilnih naprav.

Problematika se v zadnjih letih pozitivno rešuje z izgradnjo čistilnih naprav. Današnje stanje je tako, da ima večina večjih krajev v Sloveniji, ali že zgrajeno čistilno napravo za komunalno odpadno vodo ali pa so v gradnji. Urejeno zbiranje, odvajanje in čiščenje odpadnih voda je zagotovo eden od osnovnih razvojnih ciljev v Sloveniji.

Tudi v Savinjski razvojni regiji se soočajo s problematiko odvajanja in čiščenja odpadnih voda. V regiji je nezadovoljivo stanje spremljanja indikatorjev onesnaženosti okolja in evidenc, kar zadeva tako velike onesnaževalce (večja in srednja podjetja brez ustreznih tehnologij oz. sistemov čiščenja) kot kmetijstvo (prekomerna uporaba mineralnih gnojil in zaščitnih sredstev) in poselitev (neurejeno odvajanje in čiščenje odpadnih voda iz gospodinjstev, individualna kurišča). Prav tako je neustrezno stanje na področju obveščanja in ozaveščanja javnosti ter izobraževanja na področju varstva okolja (Regionalni razvojni program Savinjske regije 2007–2013, 2006, str. 90).

Komunalna in energetska infrastruktura Savinjske regije v celoti ne dosega standardov opremljenosti in ne sledi potrebam gospodarskega razvoja. Medtem ko je energetska infrastruktura komaj zadostna, je komunalna opremljenost nezadostna, saj je oskrba s pitno vodo pomanjkljiva in problematična, sistemi za odvajanje in čiščenje odpadnih vod v večjem delu območja ne obstajajo.

Pogost problem je neusklajena dinamika izgradnje vodovodnih sistemov in sistemov za odvajanje in čiščenje odpadnih voda, saj so se pogosto gradila samo vodovodna omrežja, s

čimer se je problem odpadnih voda še zaostрил. Zaradi razpršene pozidave je za Savinjsko regijo značilno pomanjkanje ustreznih sistemov za odvajanje in čiščenje odpadnih voda, kar je pomemben dejavnik pri zmanjševanju okoljskih vrednosti v regiji.

V nadaljevanju zaključne strokovne naloge se bom osredotočila na konkreten okoljski projekt v Savinjski razvojni regiji, katerega namen je odpraviti omenjene probleme na področju odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje.

4 ŠTUDIJA PRIMERA CELOSTNEGA UREJANJA ODVAJANJA IN ČIŠČENJA ODPADNIH VODA V POREČJU REKE SAVINJE

4.1 Opis operacije

Operacija *Celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje* je aktualen okoljski projekt s področja varovanja voda v programskem obdobju 2007–2013. Pismo o nameri pri izvedbi projekta Celostno urejanje odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda in varovanje vodnih virov na povodju Savinje je julija 2004 podpisalo 14 občin povodja Savinje. Za spremljanje in usmerjanje operacije je bila zadolžena občina Žalec, kot glavni koordinator celotne operacije pa je bilo izbrano podjetje Vodovod – Kanalizacija iz Celja.

Z navedeno operacijo želijo v skladu z državnim operativnim programom in obvezujočimi roki na povodju reke Savinje zgraditi ustrezne čistilne naprave in kanalizacijska omrežja. Splošni cilj operacije je vzpostavitev celostnega urejanja odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda na povodju reke Savinje.

Celostno urejanje odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda se bo izvajalo v okviru petih projektov na območju štirinajstih občin na povodju reke Savinje (glej Sliko 2). Urejanja se je lotila regija kot celota, s čimer je lahko kandidirala za nepovratna sredstva Evropske unije. Le v povezavi več občin je bilo mogoče doseči kritično maso, ki jo za projekte zahteva Kohezijski sklad, to je deset milijonov evrov. V skupnem nastopu vsaka občina ohranja samostojnost in načrtuje svoje investicije.

Operacija vključuje (Čiste vode povodja Savinje, 2010; Premšak, 2008, str. 22):

- **Projekt Žalec** zajema izgradnjo primarnega kanalizacijskega sistema v skupni dolžini 28,5 km (občine Žalec, Prebold, Polzela in Braslovče), nadgradnjo čistilne naprave Kasaze na 60.000 populacijskih enot (PE) za potrebe vseh šestih občin (poleg omenjenih štirih še Tabor in Vransko), nadzor nad izvajanjem del ter izdelavo strategij komuniciranja z javnostmi za vse skupine projektov;

- **Projekt Šentjur** vključuje izgradnjo kanalizacijskega sistema za občino Šentjur v skupni dolžini okoli 10.485 metrov in izgradnjo čistilne naprave Šentjur, kapacitete 13.000 PE.
- **Projekt Laško** vključuje izgradnjo kanalizacijskega sistema v občini Laško v dolžini 3.034 metrov;
- **Projekt Celje** vključuje razširitev čistilne naprave Dobrna na 4.000 PE in dograditev kanalizacijskega sistema v občinah Celje, Vojnik in Štore, v dolžini 3270 metrov;
- **Projekt Rečica ob Savinji** vključuje izgradnjo kanalizacijskega sistema v občinah Rečica ob Savinji in Šmartno ob Paki, v dolžini 3.262 m.

Slika 2: Udeležene občine pri operaciji Celostno urejanje odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje

Vir: Čiste vode povodja Savinje, 2010.

Operacija »Celostno urejanje odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda in varovanja vodnih virov na povodju Savinje« delno financira EU, in sicer iz Kohezijskega sklada. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja okoljske in prometne infrastrukture za programsko obdobje 2007–2013, v okviru prednostne usmeritve odvajanje in čiščenje komunalnih odpadnih voda, kar prispeva k doseganju ciljev na okoljskem področju, določenih v okviru razvojne prioritete varstvo okolja – področje voda.

4.2 Namen operacije

Urejeno zbiranje, odvajanje in čiščenje odpadnih voda je zagotovo eden od osnovnih razvojnih ciljev in je v neposredni povezavi z zaščito kakovosti vodnih virov. Z izvedbo celostnega urejanja odvajanja in čiščenja komunalnih voda in varovanja vodnih virov v povodju Savinje v sklopu vseh petih projektov se bodo razmere v Savinjski razvojni regiji bistveno izboljšale.

Za odpravljanje ogroženosti podzemnih virov zdrave pitne vode je potrebno zagotoviti čim boljše in čim hitrejšo pokritost območja s primernimi kanalizacijskimi sistemi in povečati obseg čiščenja odpadnih voda, s tem pa zagotoviti ustrežnejše varovanje ter izboljšanje kakovosti podzemne vode ter zagotavljanje boljše in varne oskrbe prebivalcev z zdravstveno ustrezno pitno vodo. Finančno neizmerljivi, vendar pomembni bodo tudi stranski učinki investicije, ki se odražajo v čistem okolju in bolj zdravem življenju ter ohranjanju naravnega okolja za prihodnje generacije.

Hkrati se želi s takšnimi projekti doseči naslednje (Čiste vode povodja Savinje, 2010):

- zgraditi kanalizacijske sisteme po naseljih,
- sofinancirati programe s privatnim kapitalom,
- spodbuditi še večjo pomoč s strani države pri gradnji kanalizacij in čistilnih naprav (takse),
- sofinancirati gradnje kanalizacije in čistilnih naprav s strani EU,
- podpirati evropske skupne čezmejne projekte na področju kanalizacije in čistilnih naprav,
- doseči roke za izgradnjo naprav z državnim operativnim programom.

4.3 Cilji operacije

Skupina projektov bo prispevala k uresničevanju naslednjih ciljev državnega Operativnega programa odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode:

- izvedba javne kanalizacije v predpisanih rokih do leta 2017 in v skladu s tehničnimi in okoljskimi standardi, ki veljajo za odvajanje in čiščenje komunalne odpadne vode, in
- izvedba javne kanalizacije v takem obsegu, da bo ob koncu izvedbe celovitega projekta na javno kanalizacijo priključenih najmanj 80 odstotkov vseh virov komunalne odpadne vode, ki nastaja na območju povodja reke Savinje.

Nacionalni operativni program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode je na področju varstva voda pred onesnaženjem eden ključnih izvedbenih aktov za doseganje ciljev iz Nacionalnega programa varstva okolja na področju politike varstva voda. Nanaša se na varstvo površinskih in podzemnih voda pred vnosom dušika in fosforja zaradi odvajanja komunalne odpadne vode, na vodovarstvenih območjih in območjih kopalnih voda pa tudi

pred onesnaženjem voda s fekalnimi bakterijami (Regionalni razvojni program Savinjske regije 2007–2013, 2006, str. 86).

Skupina projektov bo prispevala k naslednjim socialnim in ekonomskim ciljem:

- izboljšanje zdravja in življenjskega standarda prebivalcev,
- odprava neprijetnih vonjav oziroma smradu, kar pomeni izboljšanje kvalitete življenjskega prostora prebivalcev,
- izboljšanje gospodarske infrastrukture za pospešitev nadaljnjega industrijskega in drugega gospodarskega razvoja regije, vključno z razvojem bivalnega okolja,
- ohranjenost naravnih kakovosti in drugih prvin prepoznavnosti,
- učinkovitejša infrastrukturna opremljenost,
- usklajen prostorski razvoj,
- zaščita naravnih virov, ki so osnova za razvoj in konkurenčno prednost turizma in prehranskega ter kmetijskega sektorja v regiji,
- pospešitev usklajenega razvoja regije z drugimi regijami v Sloveniji,
- nižji stroški čiščenja odpadnih voda za občane in ostale uporabnike, kar pomeni tudi konkurenčno prednost podjetij in ustanov na območju Savinjske razvojne regije,
- zmanjšanje obremenjevanja reke Savinje in tudi nižji stroški plačevanja državnih taks zaradi obremenjevanja okolja z odpadnimi vodami.

4.4 Finančna konstrukcija operacije

Tabela 2 prikazuje faze investicije in potrebna finančna sredstva za njeno izvedbo. Celotna investicija v vseh skupinah je razdeljena na dve fazi, pri čemer je faza 2 razdeljena na 3 podfaze. Faze 1, 2a in 2b predstavljajo investicije, ki izpolnjujejo kriterije prijave na Kohezijski sklad.

Tabela 2: Faze investicije in načrtovana finančna sredstva za izvedbo investicije

	1. FAZA	2. FAZA				SKUPAJ
		SKUPAJ 2. FAZA	2A	2B	2C	
Investicija v 000 SIT	5.846.160	44.627.627	12.018.041	7.014.016	25.819.440	50.697.738
Investicija v 000 EUR	24.359	185.948	50.075	29.225	107.581	211.241

Vir: T. Oberžan & R. Kramer, Celostno urejanje odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda na povodju Savinje, 2006, str. 22.

V investicijo 1. faze so vključene čistilne naprave nad 2.000 populacijskih enot in ekonomsko upravičeni primarni/magistralni kanali (pod 800 €/populacijsko enoto), za katere je obstajala ustrezna projektna dokumentacija. V 2. fazo so vključene vse preostale potrebne investicije, in sicer:

- **Faza 2A:** vključene so investicije (čistilne naprave, kanalizacija) v sistemih, ki se zaključujejo s čistilnimi napravami nad 2.000 populacijskih enot;
- **Faza 2B:** vključene so investicije (čistilne naprave, kanalizacija) v sistemih, ki se zaključujejo s čistilnimi napravami pod 2.000 populacijskih enot;
- **Faza 2C:** vključene so investicije (čistilne naprave, kanalizacija) v sistemih odvajanja in čiščenja za aglomeracije pod 50 populacijskih enot oziroma pod kriterijem gostote poselitve in v razpršeno gradnjo.

Tabela 3 prikazuje predvideno strukturo financiranja, ki se med občinami razlikuje glede na uvrstitev investicije v fazo izvedbe (Oberžan, Kramer, 2006, str. 22).

Tabela 3: Struktura sofinanciranja operacije Celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje

Projekt	Vrednost projekta (v €)	Prispevek EU iz KS (v %)	Prispevek države iz Ministrstva za okolje in prostor (v %)	Prispevek občin (v %)
Projekt Celje	2.560.000,00	61,99	28,01	10,00
Projekt Laško	739.584,00	61,99	13,71	24,30
Projekt Rečica ob Savinji	647.039,33	45,97	11,96	42,07
Projekt Šentjur	6.600.000,00	62,00	24,78	13,22
Projekt Žalec	16.450.297,00	61,99	28,01	10,00

Vir: Čiste vode povodja Savinje, 2010.

Operacija Celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje je financirana iz KS, Ministrstva za okolje in prostor ter občin. Na podlagi Tabele 3 lahko ugotovimo, da je največji delež sredstev namenila EU iz Kohezijskega sklada. Delež sredstev, ki ga je Kohezijski sklad namenil operaciji, se giblje med 46 % in 62 %, prispevek države s strani Ministrstva za okolje in prostor med 12 % in 28 % ter prispevek občin med 10 % in 42 % vseh sredstev.

4.5 Doseženi cilji in ovrednotenje uspešnosti projekta

Operativna dela, ki so bila v okviru operacije predvidena, so v večini že zaključena ali pa so v teku zaključitve. Za trenutno stanje gradnje posameznih projektov velja naslednje (Čiste vode povodja Savinje, 2010):

- **Projekt Celje:** Operativna dela, ki so bila predvidena v okviru dograditve kanalizacijskega sistema v občinah Celje, Vojnik in Štore, so zaključena. Nadgradnja obstoječe čistilne naprave Dobrna je zaključena, sedaj poteka poskusno obratovanje (250 dni);
- **Projekt Laško:** Vsa operativna dela, ki so bila predvidena v okviru gradnje kanalizacijskega sistema v občini Laško, so zaključena;
- **Projekt Rečica ob Savinji:** Gradnja primarnega kanalizacijskega omrežja na območju naselja Šmartno ob Paki ter v občini Rečica ob Savinji je zaključena, pridobljena pa so tudi že vsa uporabna dovoljenja;
- **Projekt Šentjur:** Vsa operativna dela, ki so se izvajala v okviru gradnje centralne čistilne naprave in kanalizacijskega sistema Šentjur, so zaključena. Enoletno poskusno obratovanje centralne čistilne naprave se je pričelo septembra 2009;
- **Projekt Žalec:** Gradnja primarnega kanalizacijskega sistema v občinah Braslovče, Polzela, Prebold in Žalec je še v fazi izvedbe, nadgradnja čistilne naprave Kasaze (vključno s poskusnim obratovanjem) pa bo končana v začetku leta 2011.

Z operacijo Celostnega urejanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje bodo v prihodnosti v reko Savinjo in njene pritoke spuščali samo čiste vode. Izboljšala se bo kakovost življenja vseh prebivalcev povodja Savinje. S takšnimi projekti se namreč zagotavlja dobro pokritost območja s primernimi kanalizacijskimi sistemi, povečuje se obseg čiščenja odpadnih voda, zagotavlja se ustrežnejše varovanje podzemne vode ter boljša in varnejša oskrba prebivalcev z zdravstveno ustrezno pitno vodo.

Na osnovi dosedanjega poteka projekta in izvedenih investicij ocenjujem, da bodo doseženi vsi cilji operacije. Življenjski prostor prebivalcev se bo izboljšal, hkrati pa bo regija izboljšala svojo gospodarsko infrastrukturo, kar bo še pospešilo nadaljnji industrijski in gospodarski razvoj, vključno z razvojem bivalnega okolja. Za občane in ostale uporabnike bodo nižji stroški čiščenja odpadnih voda, kar prinaša tudi konkurenčno prednost podjetij in ustanov na območju Savinjske razvojne regije. Znižali se bodo stroški plačevanja državnih taks zaradi zmanjšanja obremenjevanja okolja z odpadnimi vodami.

Ocenjujem, da je operacija Celostnega urejanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje uspešen projekt in bo Savinjski razvojni regiji prinesla mnoge prednosti. Regija bo postala konkurenčno primerljiva z ostalimi regijami v državi in EU. Razvitost komunalne infrastrukture je osnovni pokazatelj razvitosti gospodarstva neke regije, njenega okolja, življenjskega standarda in gospodarske rasti. Pomoč EU pri financiranju tovrstnih projektov

pomembno prispeva k uresničevanju okoljskih ciljev. Evropska regionalna politika in njeni instrumenti, skladi EU, pomagajo regijam, da dosegajo svoje potrebe ob sočasnem spodbujanju trajnostnega razvoja. Najpomembnejši cilji trajnostnega razvoja EU tako pomembno oblikujejo in tvorijo cilje regionalne politike EU.

SKLEP

Že od podpisa Evropskega pakta leta 1986 EU razvija skladno regionalno in kohezijsko politiko. Glavni namen kohezijske politike je zmanjševanje in odpravljanje razlik v stopnji razvitosti regij ter spodbujanje skladnega, trajnostnega in sonaravnega razvoja. Svoje cilje v okviru kohezijske politike dosega skozi različne finančne inštrumente. V finančni perspektivi 2007–2013 so to Evropski socialni sklad, Evropski sklad za regionalni razvoj in Kohezijski sklad. Vsak sklad ima svoja načela in vsebino. Evropski sklad za regionalni razvoj prispeva k zmanjševanju vrzeli med stopnjami razvitosti različnih regij, Evropski socialni sklad spodbuja zaposlovanje v EU, Kohezijski sklad pa podpira velike projekte na področju prometne infrastrukture in varstva okolja ter tudi dejavnosti na področjih, ki spodbujajo trajnostni razvoj z jasno okoljsko razsežnostjo.

Z namenom uresničevanja kohezijske politike EU spodbuja države članice k pripravi razvojnih projektov, kjer imajo prednost projekti s ciljem uveljavljanja evropske ekonomske in socialne kohezije. Za uspešno pridobitev evropskih sredstev je pomembno, da je projekt kakovostno in ustrezno programsko zasnovan. Projekti se odobrijo, če so v skladu s sprejetimi evropskimi in nacionalnimi politikami in strategijami ter cilji posameznega programa, so razvojno naravnani in usmerjeni na izboljšanje gospodarske in socialne kohezije. Na ravni EU se vse večji poudarek daje tudi trajnostnemu razvoju ter varstvu okolja. Ena izmed pomanjkljivosti, ki se pojavlja v veliko evropskih državah, je slaba komunalna infrastruktura. Razvitost komunalne infrastrukture je eden izmed osnovnih pokazateljev razvitosti gospodarstva neke države, njenega okolja, življenjskega standarda in gospodarske rasti. Tudi v Sloveniji se soočamo z veliko problematiko komunalne infrastrukture ter čistilnih naprav. Glavni okoljski problemi s področja odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda so ponekod še nezgrajeni sistemi odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda. Problematika se v zadnjih letih pozitivno rešuje s sofinanciranjem projektov s strani Kohezijskega sklada.

Eden takih projektov, ki bo v prihodnje veliko prispeval k doseganju okoljskih ciljev v Sloveniji, je tudi operacija *Celostnega urejanja odvajanja in čiščenja odpadnih voda v porečju reke Savinje*. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja okoljske in prometne infrastrukture za programsko obdobje 2007–2013, v okviru prednostne usmeritve odvajanje in čiščenje komunalnih odpadnih voda. Pri izvedbi projekta je sodelovalo štirinajst občin povodja Savinje.

Projekt je bil financiran s sredstvi občinskih proračunov, Kohezijskega sklada in Ministrstva za okolje in prostor. Približno 60 odstotkov vrednosti operacije je prispeval Kohezijski sklad Evropske unije, 20 odstotkov občinski proračuni ter 20 odstotkov Ministrstvo za okolje in prostor.

Regija kot celota je uspešno kandidirala na razpisu za pridobitev finančnih sredstev Kohezijskega sklada ter s tem rešila velik okoljski problem s področja odvajanja in čiščenja odpadnih voda. Projekt bo pripomogel k večji čistoči vodotokov reke Savinje, zagotovil boljšo pokritost območja s primernimi kanalizacijskimi sistemi, izboljšal zdravje in življenjski standard prebivalcev, odpravil neprijetne vonjave oziroma smrad, izboljšal gospodarsko infrastrukturo ter zaščitil naravne vire, ki so osnova za razvoj in konkurenčno prednost turizma in prehranskega ter kmetijskega sektorja v regiji. Ocenjujem, da gre za zelo uspešen projekt, ki je za regijo kot celoto izjemnega pomena in velika prednost pri nadaljnjem kandidiranju za sredstva evropske kohezijske politike. Kohezijski sklad je pri tem pomembno prispeval k uresničitvi projekta ter posledično k doseganju ekonomskih in okoljskih ciljev regije.

LITERATURA IN VIRI

1. Aljančič, M., & Bogdanovič, S. D. (2000). *Regionalna politika*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
2. Bučar, M., Karnar, P., Ciraj, A. M., & Kajnc, S. (2007). *Strukturni skladi v Sloveniji – zadostno izkoriščen vir?* Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
3. *Cilji Kohezije 2007–2013*. Najdeno 31. marca 2010 na spletnem naslovu http://www.svlr.gov.si/si/delovna_podrocja/podrocje_evropske_kohezijske_politike/kohezijaska_politika_v_obdobju_2007_2013/cilji_kohezije_2007_2013/.
4. *Čiste vode povodja Savinje*. Najdeno 4. januarja 2010 na spletnem naslovu http://www.povodje-savinje.si/UserFiles/File/Uploaded/5515_zlozenka_mozirje.pdf.
5. *Evropski sklad za regionalni razvoj*. Najdeno 27. decembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.euskladi.si/skladi/esrr/>.
6. *Evropski socialni sklad*. Najdeno 6. januarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.euskladi.si/skladi/ess/>.
7. Gulič, A., & Praper, S. (2000). *Koncept regionalnega prostorskega razvoja Slovenije*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

8. Kohezijski sklad Evropske unije. Najdeno 8. januarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.euskladi.si/skladi/ks/>.
9. Krajnc, U. (2004). *Izgradnja kanalizacijskih sistemov in čistilnih naprav v večjih mestih v Sloveniji – ključen prispevek k zaščiti podzemne vode*. Maribor: Institut za ekološki inženiring.
10. Mrak, M. (2004). *Kohezijska politika Evropske unije*. Ljubljana: Samozaložba.
11. Mulec, B. (2008). *Kohezijska politika Evropske unije in problemi njene implementacije s posebnim poudarkom na Republiki Sloveniji in državah jugovzhodne Evrope*. Ljubljana: Založba Koščak.
12. Mulec, B. (2009). *Priročnik za izvajanje Kohezijskega sklada – področje okolja, v finančnem obdobju 2007–2013*. Ljubljana: Ministrstvo za okolje in prostor.
13. *Nacionalni strateški referenčni okvir 2007–2013*. (2008). Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko.
14. Oberžan, T., & Kramer, R. (2006). *Celostno urejanje odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda na povodju Savinje*. Ekolist 03 – Revija o okolju. Najdeno 10. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.ekolist.si/documents/s021_Celostno_urejanje_odvajanja_in_ciscenja_komunalnih_odpadnih_voda.pdf.
15. *Operativni program razvoja okoljske in prometne infrastrukture za obdobje 2007–2013*. (2007). Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko.
16. *Postopek priprave ter izvedbe projektov*. Najdeno 3. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.koh-s.mop.gov.si/index.php?id=118>.
17. Premšak, M. (2008). *Savinja bo čistejša*. Večer. Najdeno 8. februarja 2010 na spletnem naslovu http://bor.czp-vecer.si/VECER2000_XP/2008/04/19/2008-04-19_STR-22-22_MX-01_Izd-01-02-03-04-05-06_PAG-CELJSKO.PDF.
18. *Program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne in padavinske vode za leto 2010*. (2009). Velenje: Komunalno podjetje Velenje, d. o. o.
19. *Programski dokumenti Slovenije za obdobje 2007–2013*. Najdeno 31. marca 2010 na spletnem naslovu <http://www.euskladi.si/publikacije/OP/2007-2013/>.

20. *Regionalni razvojni program Savinjske regije 2007–2013*. (2006). Celje: Regionalna razvojna agencija Celje, d. o. o.
21. Rojec, M. (2004). *Enotni programski dokument za začetnike 2004–2006*. Ljubljana: Služba Vlade Republike Slovenije za strukturno politiko in regionalni razvoj.
22. *Sistem strukturnih skladov Evropske unije*. Najdeno 18. decembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.icra.si/content/view/43/156/>.
23. *Sredstva 2007–2013*. Najdeno 31. marca 2010 na spletnem naslovu http://www.svlr.gov.si/si/delovna_podrocja/podrocje_evropske_kohezijske_politike/kohezijska_politika_v_obdobju_2007_2013/sredstva_2007_2013/.
24. *Struktura izvajanja Kohezijskega sklada*. Najdeno 14. januarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.koh-s.mop.gov.si/index.php?id=68>.
25. Škulj, D. (2008). *Črpanje sredstev iz evropskega Kohezijskega sklada*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
26. Štancar, M. (2005). *Financiranje občinskih projektov s pomočjo strukturnih skladov Evropske unije*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
27. Uredba Sveta (ES) št. 1083/2006. (2006). Uradni list EU št. L 210/2006.
28. Uredba Sveta (ES) št. 1084/2006. (2006). Uradni list EU št. L 210/2006.
29. Žvab, L. (2008). *Izkušnje pri črpanju sredstev EU v izbranih državah srednje Evrope in pogled v prihodnost*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
30. Walsh, J. (2004). *Razvoj Kohezijskega sklada*. Bruselj: Urad za publikacije.